

ԳԵՆԵՏԻԿ ՄԻ ՕՐԻՆԱՉԱՓՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Էթնոգենեզի վերաբերյալ մեր նախորդ հոդվածներում¹ մենք նշել ենք, որ հակված ենք ընդունելու էթնոգենեզի բաղադրյալ կառուցվածքի մասին տեսությունը, այսինքն, որ էթնոգենետիկ գործընթացներն ընթանում են առնվազն երեք մատրիցաների կամ հարթությունների վրա՝ մարդաբանական, լեզվաբանական, սոցիալ-պատմական: Ահա կենսաբանական մատրիցայի վրա ընթացող մի երևույթի մասին կփորձենք խոսել ստորև:

Հայերի էթնոգենեզի հետ կապված տեսությունների ու վարկածների մի մասի մեջ պարբերաբար առաջ է քաշվում առասպելական «արիների» կամ «իսկական հայերի» դրույթը, ն վերահիշյալ խմբերը փորձում են փնտրել շիկահեր ն բաց գույնի աչքեր ունեցող հայերի մեջ: Մի կողմ թողնելով «արիականության» նորագույն շրջանում բարդ քաղաքական-առասպելաստեղծական ճյուղավորումներ տված դրույթը, ինչպես նաև փակ էնդոգամ համայնքներով, հարնան մահմեդական համայնքների հետ կենսաբանական խաչասերումներ բացառող հայ էթնոսի կենսաբանական առանձնահատկությունները՝ սույն հոդվածի սահմաններում կցանկանայինք խոսել գունավորման (պիգմենտացիայի) հետ կապված գենետիկ մի օրինաչափության մասին: Այն առաջ է քաշվել ն հիմնավորվել տասնամյակներ առաջ, բայց, որքան որ վեզ հայտնի է, պատմաբանների մեծ մասին այն հայտնի չէ:

¹ Խանգադյան Մ., Էթնոգենեզի որոշ ասպեկտների շուրջ, «Մերձավոր Արևելք» (հոդվածների ժողովածու), հ. VI, Ե., 2009, էջ 86-91, նույնի՝ Արմենոյի Էզրույթի շուրջ, «Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ», հ. XXVIII, Ե., 2011, էջ 329-336:

Կենսաբանության մեջ գոյություն ունի գենետիկ մի օրինաչափություն, որն անմիջականորեն առնչվում է տվյալ էթնոսի ներկայացուցիչների ֆենոտիպի² հետ:

Խոսքը գնում է պոպուլյացիայի մեջ առկա և պոպուլյացիայի հիմնական մասից տարբերվող ֆենոտիպերի, տվյալ դեպքում բաց գույնի աչքեր և բաց գույնի մազեր ունեցողների մասին:

Ավելորդ է նշել, որ ընդհանրապես Առաջավոր Ասիայի, և մասնավորապես Հայկական լեռնաշխարհի բնակչության մեծամասնությունն ունի մուգ գույնի մազեր և աչքեր: Այդուհանդերձ, թե՛ Առաջավոր Ասիայում, թե՛ Հայկական լեռնաշխարհում հանդիպում են պոպուլյացիաներ, որոնց ներկայացուցիչներն աչքի են ընկնում այլ պիգմենտացիայով:

Վերջին շրջանի գենետիկ ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ առհասարակ բաց գույնի մազերը և բաց գույնի աչքերը իրականում գենետիկ մուտացիաների արդյունք են, և սկզբնական այն համայնքը, որը դուրս է եկել Աֆրիկայից և հետագայում ցրվել աշխարհով մեկ, ունեցել է մուգ գույնի մազեր և շագանակագույն աչքեր:

Գենետիկ այն մուտացիաները, որոնց արդյունքում առաջացել են բաց գույնի մազեր և բաց գույնի աչքեր, տեղի են ունեցել ավելի ուշ: Այն մուտացիան, որի արդյունքում առաջացել են ավելի բաց գույնի մազեր, տեղի է ունեցել մոտավորապես 11 հազար տարի առաջ: Իսկ մասնավորապես կապույտ աչքերի մասին վերջերս առաջ է քաշվել մի տեսություն, որ դա 6-10 հազար տարի առաջ OCA2 գենի մուտացիայի հետևանքն է, որը տեղի է ունեցել ենթադրաբար ժամանակակից Ռումինիայի տարածքում³:

² *Գենոտիպը*՝ օրգանիզմի բոլոր ժառանգական գործոնների ամբողջությունն է, իսկ *ֆենոտիպը*՝ օրգանիզմի անհատական զարգացման արդյունքում ձևավորված հատկանիշերի և հատկությունների ամբողջությունն է, որը կազմավորվում է ժառանգականության և բնակության միջավայրի պայմանների վտխերճգործության արդյունքում:

³ Ավելի մանրամասն տե՛ս Edberg H., Troelsen J., Nielsen M., Mikkelsen A., Mengel-From J., Kjaer Klaus W, Hansen L., Blue eye color in humans may be a perfectly associated founder mutation in a regulatory element located within the *HERC2* gene inhibiting *OCA2* expression, in Human Genetics, Vol. 123, Number 2,

Աչքերի կանաչ և մոխրագույն գունավորումը որոշ գիտնականներ կապում են շիկակարմիր գենի հետ, որի ծագումնաբանությունը վերջնականապես պարզ չէ: Ավելացնենք նաև աշխարհագրական և բիոքիմիական գործոնները. յուրաքանչյուր աշխարհագրական շրջան իր ուրույն ազդեցությունն է թողնում տվյալ վայրում ապրող բնակչության վրա՝ որոշակի ազդեցություն գործելով նաև աչքերի, մազերի և մաշկի գունավորման վրա և այլն:

Բացի այդ, բաց գույնի մազերի և բաց գույնի աչքերի զեներն ի սկզբանե ռեցեսիվ են: Ռեցեսիվ և դոմինանտ գեների փոխշփման օրենքները առաջ են քաշվել և հիմնավորվել Մենդելի կողմից⁴: Ըստ այդ դասակարգման կան գեներ, որոնք դոմինանտ են, այսինք՝ գերակա են, օրինակ՝ մուգ, գանգուր մազերի և մուգ աչքերի զեները, և կան գեներ, որոնք ռեցեսիվ են, մասնավորապես՝ բաց գույնի աչքերի ու մազերի զեները: Ընդ որում այս ռեցեսիվ նշանը անհետանում է մեկ սերունդ անց: Եթե տվյալ խմբում այն չի անհետացել, այլ մի բան էլ ցայտուն դրսևորվել է, տրամաբանությունը կարծես թե հուշում է, որ այս խումբն իր ծագմամբ տարբերվում է պոպուլյացիայի մնացած հատվածից: Այսինքն, որ բաց գույնի աչքերի կամ մազերի առկայությունը՝ ռասայական այլ ենթատեսակի կամ դրսից ներհոսքի արդյունք է: Բնականաբար, նման տեսակետը նմանապես չի կարող բացառվել:

Սակայն տվյալ հոդվածի սահմաններում մենք ցանկանում ենք ներկայացնել հայտնի ռուս կենսաբան և գենետիկ Նիկոլայ Վավիլովի տեսակետը, որն առաջին անգամ առաջ է քաշվել 1929 թվականին:⁵

Նրա ուսումնասիրություններն ու դատողությունները հիմնված էին 1924 թվականին Աֆղանստանում, և, մասնավորապես, Նուրիստանում անցկացված դաշտային աշխատանքների վրա:

Մանրամասնելու համար նշենք, որ Նուրիստանի բնակչությունը, պատկանելով մարդաբանական նույն տիպին, ինչ և Աֆղանստանի մնացած բնակչությունը, աչքի էր ընկնում համեմատաբար բաց գույնի

р. 177-187. PDF տարբերակով հոդվածը կարելի է ներբեռնել այստեղ՝
<http://www.springerlink.com/content/2045q6234h66p744/>

⁴ Мендель Г. И., Опыты над растительными гибридами (редакция и комментарии А. Е. Гайсеновича), М., 1965.

⁵ Вавилов Н. И., Букинич Д. Д., Земледельческий Афганистан, М., 1959.

աչքերով: Վավիլովն այդ երևույթը բացատրում է կենսաբանական-գենետիկ մի օրինաչափությամբ. «Մեկուսացումը և նրա հետ կապված մոտ ազգակցական խաչասերումը նպաստում են ժառանգական ռեցեսիվների դրսևորմանը»⁶:

Խոսքն այստեղ ռեցեսիվ գեների արեալի ծայրամասեր դուրս մղման օրենքի մասին է: Ի՞նչ է այն:

Քանի որ կա կենսաբանական ենթատեսակի ձևավորման կենտրոն, ապա այդ արեալի կենտրոնում էլ մշտապես ի հայտ են գալիս նոր մուտացիաներ, որոնք խախտում են գենային հավասարակշռությունը և նախադրյալներ ստեղծում գենոտիպերի մշտական փոփոխության համար: Մուտացիաները դոմինանտ են և փոխանցվում են առաջին իսկ սերնդին: Նոր մուտացիաների մշտական առաջացումը ուժեղացնում է բնական ընտրությունը և արագացնում է տեսակագոյացման և ռասագոյացման գործընթացները: Այս պայմաններում ռեցեսիվ մուտացիաները չեն կարող դիմանալ դոմինանտ մուտացիաների հետ մրցակցությանը և դուրս են մղվում ծայրամասեր, որտեղ էլ մեկուսացման պայմաններում և խաչասերման արդյունքում զգալիորեն մեծանում է այս ռեցեսիվ ձևերի հանդիպման հնարավորությունը, և նրանք թաքնված հետերոզիգոտ՝ վիճակից անցնում են հոմոզիգոտ վիճակի, այսինքն, արտահայտվում են ֆենոտիպի մեջ:

Ընդ որում, արեալի ծայրամաս կամ պերիֆերիա ասվածը տվյալ դեպքում չի նշանակում, որ արեալը աշխարհագրական իմաստով հեռու է կենտրոնից: Բարձր լեռնային ցանկացած մեկուսացված շրջան նույնպես կարող է դիտարկվել որպես ծայրամաս: Իսկ էնդոգամ ամուսնությունները, յուրաքանչյուր նոր սերնդի մեջ ռեցեսիվ գեների կուտակումը և նրանց հանդիպման աճող հնարավորությունը մեծացնում է նրանց դրսևորման հնարավորությունը⁸:

⁶ Там же, с.136, а также Вавилов Н., Географические закономерности в распределении генов растений, Труды по Пр. Ботанике, т. XVII, вып. 3, 1927.

⁷ Արտաքին տեսքով նման կենսաբանական առանձնյակները (особы) կարող են խիստ տարբեր ժառանգական հատկություններ ունենալ: Այն առանձնյակները, որոնց հաջորդող սերնդի մեջ ճեղքում չի հայտնաբերվում, կոչվում են հոմոզիգոտ: Այն առանձնյակները, որոնց սերնդի մեջ հայտնաբերվում է հատկությունների ճեղքում, կոչվում են հետերոզիգոտ:

⁸ Алексеев А., Историческая антропология и этногенез, М., 1989, с. 59, 69, 83-93.

Հետևաբար, ելնելով կենսաբանական այս օրենքից, միանգամայն հանգիստ կարելի է դիտարկել Հայկական լեռնաշխարհում նմանապես առկա բաց մազերով ու բաց գույնի աչքերով խմբերի առկայությունը որպես այս կենսաբանական օրինաչափության մասնավոր դեպքերից մեկը:

Որպես ապացույց պետք է դիտարկվի մնացած չափորոշիչների տեղավորումը ընդհանուր ենթառասայական այն ցուցիչների մեջ, որոնք բնորոշ են տվյալ պոպուլյացիային: Այդ դեպքում խոսքն, իհարկե, չի գնում առասպելական «կապուտաշյա արիների» կամ «խսկական հայերի» մասին, այլ ընդամենը լոկալ տարածքում լոկալ գենետիկ օրինաչափությունների դրսևորման մասին:

MARIAM KHANZADYAN

(IOS)

ON GENETIC REGULARITY

The article deals with the genetic regularity of extrusion of recessive genes to periphery.

Appearance of groups of people with lighter hairs and eyes on the Armenian highlands can be considered as an instance of this genetic regularity.